

עם 'מרן' על ספסל האוטובוס | רוב דייני הדור נחשבים לתלמידיו,
כוללים רבים התעטרו בשיעוריו והוא ברח מכל בדל של הנהגה.
עכשיו הסודות נחשפים

פורסק הזדהר

תורה תורה חגרי שק. הגאון הגדול
רבי זלמן נחמיה גולדברג זצוק"ל

קולמוס שהפיץ תורה במשך שמונה עשורים. הגרז"נ בכתבת חידושים

ודיינות, בדור האחרון - היא פיתוח שלו". דיין אחר, מאוד לא צעיר, עשה את כל הדרך מחיפה לירושלים. צעד רגלית עד למורד הרחוב, טיפס את עשרות המדרגות, רק כדי להתיישב על הכיסא הישן במרכז החדר, להיאנח, לסובב את ראשו אנה ואנה ולזעוק שאלה אחת, שכל יהודי חרדי צריך לשאול את עצמו השבוע: "תגידו לי מורי ורבותי, את מי נשאל מהיום שאלות הלכתיות קשות?"

במקום תשובה, מצטט ראש ישיבה ליטאי את הגמרא. "חבל על דאבדין ולא משתכחין".

ויש גם כאלו שבאו לכאן, רק כדי לקיים בהידור את הציווי "כל המוריד דמעות על אדם כשר, הקדוש ברוך הוא סופרן ומניחן בבית גנזיו".

ענק בצידי הדרכים

איש לא הכתיר אותו. שום עיתון לא נופף בו ואף מפלגה לא נסעה לאורו. אבל כל מי שיש בו טיפת ריח של תורה, ידע שהגאון הגדול רבי זלמן נחמיה גולדברג זצוק"ל, כולל את כל התארים המוכרים בזמנו - 'עמוד ההוראה', 'פוסק הדור', 'שר התורה' ו'שלהבת הענווה'. ועדיין לא אמרנו את מקצת שבחו. אבל כלל ישראל העדיף לכתות אותו 'ר'ב זלמן נחמיה'. כך בפשטות. כי הענק התורני הזה התעקש לחיות בניגון שמונים ותשע שנה ולא לשחק לפי

מחזה כזה לא רואים היום בשום מקום אחר. בתוך סלון ירושלמי צנוע ישובים צפופים עשרות יהודים. כולם עם מסכות קורונה - וזה הפרט היחיד שמקשר ביניהם. אדמו"ר חסידי עם שלושה מלווים, דיין ספרדי עם פראק, ראש ישיבה ליטאי ורב מושב בעל כיפה סרוגה. הם נדחפים ליד שני אברכים עם קפטנים ירושלמים, פרופסור עם קסקט ודפדפת, ועוד שורה של למדנים מבוגרים.

לכל אחד מהם יש סיפור אישי שקרה ממש "כאן בבית", "בסלון הזה", "בתחנת האוטובוס הסמוכה", "בחדר המדרגות". לכולם יחד יש חלל פעור שאי אפשר לתפוס.

אל הסלון הזה זרמו בעשרות השנים האחרונות כל השאלות ההלכתיות הכי כבדות. דיינים, אדמו"רים, רבנים, רופאים - כולם הגיעו לכאן. מעולם לא היו כאן 'בני בית' או גבאים. פשוט דפקת בדלת, ביקשת סליחה, הצגת את השאלה, קיבלת תשובה מפורטת וגם חיוך גדול שילווח אותך עד אחרית ימך.

תנסו לחשוב על הנתון הבא, שאותו משמיע כאן אחד מבכירי הדיינים בירושלים. "יש היום בארץ כמאה דיינים רשמיים. מתוכם, יותר משבעים הם תלמידים שלו". או למשל את הנתון הבא: "בכוללים רבים - הוא מסר שיעורים תמידין כסדרן". או למשל: "כל שיטת הבחינות להוראה

לילה לפני הברית, 'חטף' אותו אביו מבית החולים הקומוניסטי כדי להכניסו בברית. הוא עלה ארצה, הפך לעילוי של פוניבז' וחברון, השתעשע בתורה עם מרן ה'חזון איש' ונבחר לחתנו של מרן הגרש"ז אויערבך שלא חדל להתפעם מגאונותו | מאז ועד יומו האחרון - גאון ההוראה והדיינות בדורנו, **הגאון הגדול רבי זלמן נחמיה גולדברג זצוק"ל**, מסר את נפשו כדי להרבות את אור התורה בכל חלקי העולם, ללא שיוכים ומסגרות | **מיוחד: הבנים, גדולי הדיינים, ראשי הישיבות והתלמידים - מסירים את הלוח מעל חיים רצופי גאונות מבהילה שעכנה בכפיפה אחת עם ענווה חסרת גבולות | דיין האמת**

ישראל א' גרובייס

צילום: מתתיהו גולדברג

הכללים. הלך לבדו ברחוב, ללא גבאים וללא נהגים. כשהיה צריך לנסוע לאחד מאלפי השיעורים שמסר בחייו, נהג כמו כל יהודי טוב, ישב בתחנת האוטובוס והמתין, ניקב כרטיסייה, ולא פעם נעמד ליד הנהג כדי שחלילה אף אחד לא יקום לפנות לו מקום, גם לא בשנה האחרונה לחייו. במשך כל הזמן הזה נינוחות קסומה על פניו וסערה תורנית אדירה גועשת במוחו.

ויותר מהכל, הוא גם היה גשר. כמו חמיו, מרן פוסק הדור רבי שלמה זלמן אויערבאך זצוק"ל, הוא התעקש לא לנקוט צד ולא להיכלל בשום מגירה. כשהגיע לתורה, הוא לא הסכים לשום קטגוריה. למדנים ליטאים לצד פרחי הוראה חב"דניקים, יהודים מהיישוב הישן לצד סרוגים משיבות ההסדר. כולם היו תלמידיו. כל יהודי שרצה ללמוד, הוזמן בשמחה גדולה. השבוע, גשר הזהב הזה שאיחד את כל מי שמאמין ואוהב תורה - נגדע גם הוא. אחד מגדולי הדיינים עוצר ליד. מביט אל הרשימות שהצטברו ומבקש: "תכתוב דבר אחד. זה חשוב לבני דורנו. תספר להם שרבי זלמן נחמיה היה אדם נורמלי. גאון בנורמליות. יהודי שחי חיים נורמליים, ובתוכם הצליח להעפיל לדרגות הכי גדולות בגאונות.

"אני", הוא ממשיך, "שייך כבר לדור החדש. אני זוכר שבאחד הימים נסעתי פה ברכב, כשהנהג לצידי. כשעברנו ליד תחנת האוטובוס הבחנו במרן רבי זלמן נחמיה יושב וממתין. עצרנו, אבל הוא לא הסכים לעלות. 'יש אוטובוס עוד חצי דקה', הוא אמר בחיוך וחזר למחשבותיו. הרבה שיעורים שמעתי מפיו, מסכם הדיין, 'זה היה השיעור שאני זוכר הכי טוב'. אבדה שאין לה תמורה.

■
ארבע שעות תמימות ישבתי שם, בחדר שבו התגורר עד לפני שבוע אותו גאון הדור. ארבע שעות שלימדו אותי שאין שום סיכוי להתחיל לגעת בדמותו.

לרגעים מסוימים, הפך בית האבלים למכון לכתיבת תולדותיו של רבי זלמן נחמיה גולדברג. הקהל נחלק לקבוצות-קבוצות. כל קבוצה עוסקת באספקט אחר בחייו של האדם השלם הזה. קבוצה של טוענים רבניים מגוללת עשרות סיפורים מרתקים על הגאונות של האיש שבמובן מסוים הקים את עולם הדיינות בדור האחרון. מספרים על עוד ועוד פסקי דין גאוניים בפשטותם, על הברקות שפתרו בעיות סבוכות ועל חכמה שהצילה משפחות שלמות.

"יש לי בבית פסק שהוא חתם עליו לפני

משפחה של תורה. עם גיסו שיבדלחט"א הגר"נ אויערבאך

תורת חסד. עם גיסיו הגר"ש אויערבאך ויבדלחט"א הגר"י והגרמ"ש

זיכרונות מה'שווער'

"איך העולם היהודי והיישוב החרדי בארץ ישראל היו נראים בלי ר' שלמה זלמן?" שאל הגאון הגדול רבי זלמן נחמיה גולדברג זצ"ל, כאשר עלינו למעונו במלאות תשע שנים להסתלקות חמיו זצ"ל | **שחזור**

יוסי אליטוב

שנים", אומר אחד מהם ומגולל סיפור עגום בעניין של שלום בית. כדי להוביל מהלך עם משהו בעל נפש מורכבת, נדרשו הרבנים לחתום על 'מכתב התנצלות' הדיונים נבוכו. חלקם התנגדו כמובן. היחיד שהסכים היה רבי זלמן נחמיה. הוא ממש ביקש מחילה מבעל דין 'בעיית' מאוד, רק כדי לשכנע אותו לפעול כהוגן (את הפרטים לא הורשתי לפרסם).

ממש מאחוריהם, יושבת קבוצה של עורכים תורניים. הם מספרים על הכתבן הענק, העורך הראשי, ה'מחשב' והמכריע של מפעל האנציקלופדיה התלמודית. מתארים כיצד ישב ביום אחד, בלי שום תוכנת מחשב, וכתב ערך שלם שאחרים היו צריכים להקדיש לו חודשים. מתארים את עשרות הקבצים התורניים שהוא השתתף בהם. את ההסכמות. את ההערות הגאוניות. לצייד קבוצה שמדברת על מפעל הרבצת התורה הבלתי נתפס. יהודי אחד, כאמור, בלי שום נהג. יצא לכל מקום שרק הזמינו אותו. התיישב בלי להכין שום דבר, ופשוט התחיל לדבר ולמסור שיעור – בכל מקצוע בתורה – שהותיר אחריו את כולם בהלם. ויש גם את שורת האנשים ה'פשוטים', שמנסים לתאר את הרב הפרטי שלהם. "אני לא מתבייש להגיד כאן", אומר יהודי עולה מרוסיה וכולו דומע מאין הפוגות, "הוא היה האבא שלי. כל צעד בחיים שלי עשיתי יחד איתו. הוא תמיד אמר לי: שנינו עולים מרוסיה. אני עליתי בגיל חמש. אתה קצת יותר מאוחר. אבל אנחנו אותו דבר". עכשיו לך תנסה לגבש את כל עשרות הסיפורים למשנה אחת מסודרת.

ברית וכלא

הסיפור המיוחד הזה מתחיל לפני שמונים ותשע שנים. ביום י' בשבט תרצ"א, בעיר מינסק שבברוסיה (כיום בלארוס). בן נולד לגאון הצדיק רבי אברהם גולדברג זצ"ל – ראש ישיבה ודמות שהבעירה את היהדות בעיר. אימו, היא בת של רב העיר הרוסית בויד, רבי נחמיה זייצ'יק זצ"ל.

אלא, שרוסיה של שנות השלושים היא לא מקום קל ליהודים שומרי תורה. במרחב הקומוניסטי אין מקום לקיום מצוות וטקסים כמו ברית מילה. אבל האבא, רבי אברהם, לא מתכוון לוותר. לילה לפני הברית הוא מבריק את התינוק מבית החולים. למחרת מתנהל מבצע מחתרת מסוכן. הילד נכנס בברית במניין של עשרה יהודים כשרים, וייקרא שמו בישראל זלמן-נחמיה,

הכובע המיוחדת לכן, והרי זה דומה לכובש בגדים במכבש שאסור בשבת.

"הוא סיפר לי, שבצעירותו, כשהיה לומד בישיבת 'עץ חיים' שבעיר העתיקה, בחורבת רבי יהודה החסיד – היה עובר מדי יום, בדרכו מביתו ב'שערי חסד', בשער יפו. בלכתו עבר ליד בית קפה, שבו ישבו יהודים ושתו קפה חזק, וליד ספל הקפה עמדה כוס מים. הוא היה בטוח שהסיבה שכל אחד מחזיק בידו כוס מים, היא כדי לצאת מספק ברכה אחרונה, משום שנחלקו האחרונים האם צריך לברך ברכה אחרונה, ברכת 'בורא נפשות' על דבר חריף או חם ששותים אותו לסירוגין. לא עלתה על דעתו סיבה אחרת".

מה הייתה תגובתו של רבי שלמה זלמן אויערבך, כשהרב נבחן לדיינות?

"בפעם ראשונה שעברתי את הבחינות לדיינות, היה זה לפני שנים רבות. בעוד המועמדים האחרים פעלו רבות למען בחירתם, אנחנו לא עשינו מאומה.

סיפורים משערי חסד. עם כתב השורות

בימים ההם אמר לי מורי חמי: 'מסתמא כל המועמדים האחרים הופכים עולמות, אבל אנחנו לא עושים דבר'. יותר הוא לא הוסיף לדבר על כך וגם אני לא שאלתי אותו אם הוא שמח מזה שלא נבחרתי, והאם העובדה שהוא לא פעל לבחירתו ונתן להשגחה העליונה לעשות את שלה, היא אולי כפי שנהג כלפי עצמו, שאמנם הגיש את מועמדותו אבל סירב להופיע בפני הוועדה. שנים לאחר מכן, כשנבחרתי לבית הדין, הוא כבר לא התייחס לעניין".

רבי זלמן נחמיה זצ"ל סיכם את השיחה במשפט שמקבל עתה – עם סילוקו של גאון וחסיד – משמעות מצמרת: "מורי חמי היה אומה, שהספד הוא מלשון הפסד. מטרת ההספד היא לדעת מהי מידת ההפסד, כדי שהדבר יהיה לתועלת לעורר את הציבור למעשים טובים. שכל אחד יתחזק בהנהגותיו של מורי חמי, מההתמדה העצומה שהתמיד יום ולילה עד הרגע האחרון בחייו, כמו בצעירותו, וממידותיו הטובות ב'בין אדם לחברו' וממעשי החסד שהיה ידוע ומפורסם בהם. הרי זו התועלת משיחה זו".

את השיחה הזו אני זוכר, כאילו התרחשה אתמול. השנה היא תשס"ד. תשע שנים חלפו מאז פטירת הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך, ורבי זלמן נחמיה זצ"ל, שמעולם לא התפנה לשיחת חולין שלא ראה בה תועלת – נמנע עד אז מלדבר בפומבי על הענק שבענקים שבצילו חסה, ונפשו הייתה קשורה בנפשו. ואז נפתח הצהר. ב-22:00 בלילה, כשהגיעה שיחת הטלפון מהבית והתברר שהתפנו כמה רגעים 'בין גברא לגברא', מיהרתי לבוא אל הבית. לבסוף נאלצתי להיעזר בשירותיו של אחד הנכדים שהתנדב לעמוד בפתח הבית ולעצור את זרם השואלים לזמן מה, כבר בשערי הבניין, כדי שרבי זלמן נחמיה לא יבחין בשואלים ואז יברכני לשלום ויפנה למלאכת ההוראה עד לשעות הקטנות של הלילה.

"אולי כדאי שתעיין בהספד הקצר שאמרתי בשבעה ותסתפק בזה", הציע רבי זלמן נחמיה. מיהרתי לשגר מבט מודאג לעבר הבן, רבי אהרן, שיציל את המצב. אך לבסוף מה שסייע לי לצלוח את הראיון הייתה העובדה שבשנות נעורתי התפללתי בבית מדרשו, בשבת הגדול היינו יושבים על הרצפה צמוד לסטנדר ומביטים ברב האצילי שמפלפל בהלכות החג ועיני המתפללים נשואות לעברו, ובהיות ילד הייתי עולה לביתו ומוסר איגרות מאבי אליו. אז אם לא כמראיין או כסופר, אמרתי, ספק לעצמי ספק לו, אז לפחות כבן קהילה המתדפק על דלת הרב.

רבי זלמן נחמיה זצ"ל אמר לי אז: "מורי חמי היה סמל ודוגמה ל'אדם השלם'. אבן הבוחן בחייו לכל דבר ודבר הייתה ההלכה הצרופה. הייתה לו חשיבה הלכתית, מבט הלכתי, שפה הלכתית ומונחי לשון הלכתיים. שהיו מדברים עימו על חולים או פצועים, השאלה שלו הייתה האם מדובר בחולה שמותר לחלל עליו את השבת או לא. זו הייתה שפתו של מורי חמי. לפרוסת לחם, לדוגמה, קרא 'המוציא', ושגרת חייו למעשה הייתה רצף של נפקא מינא להלכה.

"אני זוכר כשהייתי חתן, בטרם הנישואין, שאל אותי מורי חמי מתי סיימנו את ה'סדר' בבית אבי. בתחילה לא הבנתי את השאלה, אך בהמשך התברר שהשאלה הזאת הייתה נפקא מינא להלכה. כידוע, לביל הסדר, מקדשים על היין, ועד נטילת הידיים לסעודה חולף זמן רב שמביא להפסק בין קידוש לסעודה, ובעיה נוספת – שלא מברכים ברכה אחרונה על הקידוש. החשש שהתעורר אצל מורי חמי, שמא ההפסקה הגדולה מקורה רק במנהג ירושלים, ולכן הוא בירר אצלי לדעת מה קורה אצל משפחות קטנות כמונו, שעלינו מהגולה, מרוסיה, האם גם שם נהגו להאריך ב'סדר'.

"כל ימיו היה מורי חמי לומד תורה לשמה, וכל לימודו היה במטרה למצוא הלכה למעשה. אפילו השטריימל שלבש בשבת, הביא אותו להרהר איך מותר להחזיר בשבת את השטריימל לתוך קופסת

במהיצתו

"בג"ץ הורס את כלל ישראל. לא אכפת להם
להרבות ממזרים" | כשהגרז"ן גולדברג זצ"ל חרג
ממזגו הנעים והזדעק בשיחה ל"משפחה"

אריה ארליך

בקרב חלקים נרחבים מהציבור הלא דתי בארץ.

כיצד ניתן לבלום את מגמת הכרסום?

"הגורמים הללו", השיב, "ניסו לקעקע את סמכות בתי הדין בענייני גיטין. ברוך השם שהמדינה נתנה לבתי הדין את הסמכות הבלעדית בענייני גיטין. הרי אחרת היה כרם ישראל נהרס והיו ממזרים. אז יש כאלה שעוקפים את בתי הדין ונוסעים להינשא בקפריסין, אבל רוב מניינו של העם בארץ הולך לבתי הדין. אלה שנלחמים ברבנות הם גורמים ידועים, אנטי דתיים. אבל הבעיה שבג"ץ מגבה את אותם אלו שעוברים על כל העבירות שבתורה ומבקשים להכשיל אחרים. הם לא מבינים שמערכת בתי הדין היא הגורם ששומר

מפעם לפעם, כשהשתכנע שצורך הדור הוא לסכור פרצה הלכתית ואפשר לעשות זאת באמצעות שיחה לעיתון – הגאון הגדול רבי זלמן נחמיה זצ"ל לא היסס. בעדינות האופיינית לו קיבל אותנו במאור פנים, השיב בסבלנות, ליבן ונייתת, והיו דבריו מאירים כאורים ותומים, חדים כתער ובהירים כספירים.

הפעם האחרונה הייתה לפני שנתיים. שמועות שהפיצו גורמים ידועים בשמו – דיברו על כך שהוא אינו אוסר את העלייה להר הבית. כששמע זאת הגרז"ן זצ"ל, נחרד עד עמקי נשמתו: "וכי אני אכנס במקום גדולים ואתיר את שאסרו כל גדולי ישראל מקדמת דנא?" אמר, ומיד התיישב להוסיף שורות למכתב שעליו חתמו חמישים גדולי ישראל בשנת תשכ"ז: "דברי הרבנים, גדולי הדור מדור קודם, אינם צריכים חיזוק", הוסיף הדיין בכתב ידו, "ובוודאי שאיסור חמור לא לקבל דבריהם. ולכן, מצווה גדולה לפרסם דבריהם". הגרז"ן ביקש לוודא כי הדברים יפורסמו, למען הסר מכשול.

האנשים האלה, אמרתי לרב, טוענים כי נהירים להם גבולות הר הבית: הם יודעים היכן מותר לדרוך והיכן אסור, ולכן הם מקלים ראש באיסור הנחוץ שהטילו גדולי ישראל. מה התשובה לזה?

הגרז"ן חרץ: "אני שואל אותם: אם כן, מדוע לא תתקעו בשופר בראש השנה שחל להיות בשבת? חז"ל אסרו זאת בשל גזירה שמה יעברנו ארבע אמות ברשות הרבים כדי להתלמד. נו, תאמרו שאתם סומכים על עצמכם שלא תעבירו אותו ארבע אמות, ותתקעו בשופר נגד דעת חז"ל. בדיוק כפי שזה מופרך בעניין תקיעת שופר בשבת, כך זה מופרך בעניין עלייה להר הבית בזמן הזה.

"ואני חושב שאף יותר מכך: כשמדובר בחשש העברת שופר ארבע אמות בשבת – החשש רחוק לכאורה; כשמדובר בגבולות הר הבית – כאשר חוט השערה מפריד בין מקום שמותר להיכנס בו בטוהרה, למקום שחייבים על כניסתו כרת מדאורייתא בזמן הזה, כשאנו טמאי מתים – החשש גדול לאין ערוך."

באותה שיחה התייחס הגרז"ן זצ"ל למצב בתי הדין, שהרב עמד בראשם בשנות היותו חבר בית הדין הגדול.

בשנים האחרונות, אמרתי לרב, נעשים ניסיונות רצופים להחליש את מערכת בתי הדין. הגורמים הללו הצליחו להמאס את בתי הדין

נועם התורה. בשיחה לכותב השורות

על המשך קיומו של עם ישראל."

בתקופת כהונתו של הרב בבית הדין הגדול

היו ניסיונות להידבר עם שופטי בג"ץ?

"לבג"ץ לא אכפת שיהיו ממזרים", משיב הגרז"ן. "כשבג"ץ נלחם עם הרבנים הוא לא מבין שהוא הורס את ההמשכיות של כלל ישראל. זה היה נס שנתנו לרבנות את הכוח. ממש מן השמים היה הדבר – שבן גוריון הסכים לזה שענייני קידושין וגירושין יינתנו בידי בתי הדין. אבל היום יש גורמים שרוצים לבטל את זה."

כיצד ניתן לבלום את מזימתם?

"צריך להתאחד ולמצוא עוצות. יש בי חשש גדול שיום אחד הגדרות ייפרצו והכל יהיה הפקר. לכן צריך לעמוד על המשמר. צריך לדאוג שהנציגים שומרי המצוות שנמצאים בכנסת ימשיכו לסכל כל ניסיון לכרסם במעמד הרבנות. אם לא היו חברי כנסת 'פרנץ', חרדים – הכל היה מתפרק מזמן. נס שהממשלה זקוקה לאצבעות ולתמיכה של החרדים, כך אפשר להמשיך בחיזוקה של המערכת הרבנית."

על שם שני סביו.

אלא שברוסיה של הקג"ב, אין סודות. כבר למחרת נעצר האב הטרי. האשמה: הקמת ישיבה ללימוד תורה. רבי אברהם יודע בדיוק מה המשמעות של האשמה. מתוך תאו בכלא הוא שולח מכתב אל אחד מרבני העיר, רבי אייזיק רבינוביץ זצ"ל, ובו הוא מותיר 'צוואה' רוחנית. "תדאג שהבן שלי יתחנך כראוי."

בניסים בלתי נתפסים, גזר הדין שלו מומתק. 'רק' עשר שנות 'חינוך מחדש' בסיביר. אך היהודים לא שותקים. באותן שנים הקומוניסטים עוד רגישים לדעת הקהל העולמית. קבוצת רבנים מתחילה לשלוח מכתבים ולעורר לחץ. רבנים שונים התערבו. בסוף הסובייטים נכנעים. רבי אברהם משוחרר הביתה אחרי תשעה חודשי מאסר לא פשוטים.

אבל בשלב הזה, החיים הופכים להיות מעוררים. כולם יודעים שזאת רק שאלה של זמן עד למעצר הבא. מי שמתגייס לעזרת משפחת גולדברג, הוא חבר הסיים היהודי המפורסם, איש 'אגודת ישראל' החב"די רבי מרדכי דובין זצ"ל. דובין מושך בחוטים, עושה את הבלתי ייאמן ומשיג למשפחה אשרת מעבר ללטביה. שם מתמנה רבי אברהם גולדברג לרב העיר ריגא, ושם הם מתגוררים שנתיים.

מהשנתיים הללו, נותר לילד הקטן זיכרון אחד נדיר שעליו היה מתרפק כל חייו: ניגון הלימוד של הגאון המפורסם, הרואטשוב. אותו גאון שהתגורר בעיר דווינסק, הגיע לשהות תקופה בריגא. ורבי זלמן נחמיה לא שכח. "אתם יודעים איפה היה המקום של הרואטשוב בנופש? הוא היה יושב בבית המדרש. המונים מתושבי העיר הגיעו אל בית הכנסת, רק כדי לראות אותו לומד." זיכרון ילדות.

אבל ההחלטה כבר נפלה. מי שעשה תשעה חודשים בכלא הסובייטי, לא חש רגוע. משפחת גולדברג המשיכה להפעיל כל קשר אפשרי. מסע המאמצים נשא פרי. בדיוק לפני שמונים וחמש שנה, בראש חודש אלול תרצ"ה, הם הצליחו לעלות ארצה. מי שעזר להם בהשגת הסרטיפיקטים, היה הרב הראשי הראשון, הראי"ה קוק זצ"ל.

הם הגיעו היישר לירושלים. תקופה קצרה התגוררו בבית הדוד, הרב אליעזר יצחק ברמן, שנקרא אז 'המגיד ממינסק'. כאן הקים רבי אברהם את ישיבת 'אשל התורה'. יומיים לאחר בואם לארץ, בג' באלול תרצ"ה, נפטר הרב קוק, והמשפחה השתתפה בלוויה הגדולה, מתוך רגשי הכרת הטוב לרב שבזכותו עלו לארץ.

אחרי כמה שנים עברה המשפחה

להתגורר ב'בתי ברוידא'. שם, בין דמויות ההוד, הלמדנים שישבו בבית המדרש ולמדו בהנאה צרופה בלי שום משרה, החל מסלול ההפעלה האישי של הנער. "במובן מסוים, מגדיר זאת אחד מבני המשפחה, אבא היה אדם מקורי. הוא הושפע הרבה מרביותיו. אבל כמו הרבה מבני ירושלים של מעלה – חמיו מרן הגרש"ז אויערבך, מרן הגר"ש אלישיב ועוד – הם סללו את דרכם בעצמם. דרך הספרים".

מורה דרכו העיקרי באותן שנים היה אביו. הוא כיוון את לימודיו, פיקח עליו ואף קבע עימו שיעורים בספר העמוק 'שאגת אריה'. זאת כמובן לצד לימודיו בחיידר 'מאה שערים', שבו למד שנתיים ולאחר מכן עוד שלוש שנים ב'עץ חיים'. אם מקובל אצל כל גדולי הדור, שבילדותם הכישרונות כבר מכריזים עליהם, כך בדיוק היה גם אצל הגרש"ז. כשהוא היה בן אחת-עשרה, הקפיצו אותו שתי כיתות, היישר לשיבת 'תפארת צבי', שנוסדה בירושלים עבור תלמידים יוצאי ליטא. באלול תש"ו עבר ללמוד בשיבת חברון.

אביו היה מלווה את דרכו גם בשיבה. מדי בוקר היה יוצא עימו לתפילת שחרית ומדי ערב חוזר עימו הביתה. הדרך הפכה לעוד 'סדר' לימוד מעניין. האב ובנו היו משננים משניות בעל פה. כך למדו השניים את כל 'סדר זרעים'.

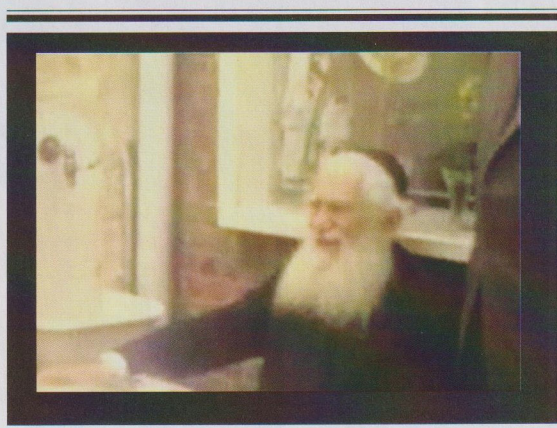
סרגדיה מוסתרת

רבי אברהם גולדברג, מעולם לא שכח את אותו יום, שבו ישב מול קצין קומוניסטי קשוח שחקר אותו. זה היה סיוט נפשי ופיזי. החוקר הפעיל את כל קסמיו כדי לשבור את רוחו. באחד מרגעי השיא הוא נעץ מבט סלאבי ירוק ואמר לו משפט מצמרר: "אני לא מבין את המאמצים שלך להילחם על הישיבה. הרי שנינו יודעים בדיוק כיצד ייראו הנכדים שלך". כלומר, ברור שתוך דור או שניים, הקומוניזם ינצח.

המשפט הזה הפך למוטו של חיים וניצחון. רבי אברהם גולדברג עשה הכל כדי לסייע לבנו לנצח. בשנת תש"ן, גונבה לאוזניו שמועה: סיפרו לו על מגיד שיעור מופלא. רבי שמואל רוזנבסקי, שמלמד צעירים את דרך הלימוד. האב, כמו בכל עניין, התייעץ עם מרן ה'חזון איש' זצ"ל. ההכרעה נפלה.

את 'זמן אלול' תש"ז פתח הגרש"ז בישיבת פוניבז'. כשהוא הגיע למבחן, שמו הלך לפניו. רבי שמואל רוזנבסקי החליט להפתיע אותו. במקום לבחון אותו במבחן הרגיל, התעקש לשאול אותו בענייני סדר זרעים, שגם בו הפליא הבחור הצעיר.

אם בתחילה היה זה רק המרחק שהפריד בין הנער להוריו שנותרו בירושלים, חציה השני של שנת תש"ח הביא עימו שינויים דרמטיים. הכרזת החלוקה של האומות

"ספרות של כינור". מרן הגר"ש כהנמן מפוניבז' זצ"ל

המאוחדות בכ"ט בנובמבר ולאחר מכן הכרזת העצמאות, הובילו לפרוץ הפרעות מצד הערבים. ירושלים נסגרה. הילד והוריו נפרדו כמעט לשנה.

בעיצומה של מלחמת תש"ח אירע אסון נוראי בירושלים. פגז של צלף ירדני פגע במרכז החצר של בתי ברוידא וגבה את חייהם של כמה קרובות. אחת מהם הייתה אחותו היחידה והקרובה של הגרש"ז. אלא, שמשום מה הייתה החלטה גורפת הן מצד הישיבה והן מצד המשפחה, לא לשותף את הנער באסון. שימשיך לשקוד על תלמודו מתוך שמחה.

הגרש"ז היה מתאר כיצד עמד פעם בהפסקה וקרא עיתון. לפתע ניגש אליו אחד התלמידים וחטף ממנו את העיתון וברח. רק לימים יתברר לו שפורסמה שם רשימת ההרוגים, בהם אחותו הי"ד. "ביזרון של אבא", מתארים הבנים, "הוא מעולם לא הבין את העניין הזה של ההסתרה".

רק זמן רב לאחר מכן, כששוחזרה העיר, הגיעו זוג ההורים לבני ברק. כבר בפגישה הראשונה הוא הבחין שמשוה נורא קרה. הם הזדקנו וניצוץ החיים אבד מהם. ועדיין לקח זמן עד שסיפרו לו. הוא התאבל כדן שמועה רחוקה.

בינתיים הוא עשה חיל עצום בלימודו. ראש הישיבה, הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן מפוניבז' זצ"ל, הבחין מיד בכישורים יוצאי הדופן. באותן שנים היה לו חלום להקים ישיבה למחוננים על שם הנדיב 'גיוזנטהייד'. הוא כינס חבורת עילויים שעבורם הקים מעין 'ישיבה בתוך ישיבה', עם פנימייה נפרדת, ובית מדרש מיוחד, שאליו הובאו גמרות וספרים נדירים. בין מוסרי השיעורים נמנה הגאון רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג זצ"ל, שהיה בא למסור שיעורים ולבחון את התלמידים.

הקבוצה המובחרת מנתה בסך הכל עשרה בחורים מובחרים, בהם הגאון רבי דוב לנדא שליט"א ראש ישיבת סלבודקא; להבחל"ח הגאון רבי יצחק דז'מיטרובסקי זצ"ל, מראשי ישיבת קול יעקב, הגאון רבי יעקב אדלשטיין זצ"ל, רבה של רמת השרון, הגאון רבי שמעון משה דיסקין זצ"ל ורבי זלמן נחמיה גולדברג זצ"ל.

כל ימיו היה הגרש"ז מתרפק בערגה על הלימוד באותם ימי מלחמה. היו לילות שבהם הייתה 'האפלה'. הבחורים היו יוצאים ללמוד בפרדס. "אתה רוצה לדעת מה נקרא עילוי?" שואל אותי יהודי מבוגרי פוניבז', "שמע סיפור. באחת השנים הגיעה קבוצת אברכים לרבי זלמן נחמיה, הם סיפרו שהם מנסים לכתוב את שיעוריו של הרב מפוניבז'. לצורך כך הלכו וביירו בין תלמידיו. רבי זלמן נחמיה חיך, התיישב על אתר והתחיל לחזור על השיעורים מהזיכרון (!). כך יצאו לאור חלקים גדולים משיעורי הרב מפוניבז'. אני בכלל לא בטוח שזכרו לתת קרדיט לתלמיד ששחזר אותם". כשהגיעו ההורים השכולים לבקר את בנם, חשש הרב מפוניבז' מאוד שמא הם יבקשו מבנם העילוי הצעיר לחזור עימם לירושלים. קרא הרב להורים והציע להם רעיון מהפכני. "בואו אתם להתגורר כאן, בדירה אחת בתוך הישיבה, העיקר שהילד יישאר ללמוד איתנו". כך היה. ההורים התגוררו לצד בנם, כשהרב מפוניבז' דואג לכל מחסורם.

באותה תקופה בני ברקית, זכה הגרש"ז להתקרב מאוד אל מרן ה'חזון איש'. "כשאנשים היו מספרים לאבא כל מיני ביטויים של ה'חזון איש' בסוגיות פוליטיות, הוא תמיד היה מתפלל. 'הייתי אצלו הרבה פעמים, אף פעם לא שמעתי מילת חולין אחת. רק תורה'".

העילוי הנורמלי

ארבע שנים מאוחר יותר, בשנת תשי"א, עזבה משפחת גולדברג – ההורים והבן העילוי – את בני ברק. הם חזרו לירושלים. הבחור נשלח לישיבת חברון. "בחברון כולם דיברו שהוא יודע ש"ס", מספרים בני המשפחה. "המשגיח, רבי מאיר חדש, החליט שהוא חייב לדעת איך זה ייתכן. הוא ניגש אליו וביקש לעשות איתו חשבון. כמה זמן לוקח לבחור ממוצע ללמוד דף אחד, וכמה דפים הוא יודע. החשובות שם בקושי הסתדרו..."

אחד מראשי הישיבות שמגיעים לנחם, מספר שהגרש"ז ניתח פעם את ההבדלים בין חברון לפוניבז' דאז. "אני שמח שלמדתי גם פה וגם פה. בפוניבז' היו שיעורים מסודרים. שם חידדנו את המוח ואת ההבנה. בחברון הייתה חירות ללמוד ולהתקדם לאן שהלב היה חפץ". ואכן, בחברון השקיע העילוי הצעיר לא מעט בלימוד הלכה ופוסקים בצורה יסודית ומעמיקה.

בשנת תשי"ג, החלו לדבר נכבדות על העילוי הצעיר. מרן הגרש"ז אויערבך חיפש שידוך לבתו שתח"י, הצעות עלו וירדו. באחד הימים הגיע יהודי שסיפר לגרש"ז, על הבחור העילוי, זלמן נחמיה גולדברג. "לפני תקופה", סיפר השדכן לגרש"ז, "התחילו לערוך את הכתבים של הגאון

עמוד הענווה. עם הגר"ש אויערבאך זצ"ל ויבלח"ט הגר"מ שטרנבוך וכ"ק האדמו"ר מבאיאן

'אַזאַ פֿאַרנעם' (תרגום משמעות: כזו עוצמה, כזה היקף, יא"ג).

פעם אחרת, מספרים הילדים, נכנס הגרש"ז אויערבאך לבית הכנסת. נתקל בו מורה ספרדי וביקש לשאול: כבוד הרב, אולי אתה זוכר איפה כתוב איזה מדרש. רבי שלמה זלמן חייך ואמר: תכף יבוא פה החתן שלי, הוא זוכר הכל. כשהגרש"ז נכנס ושאלו אותו, השיב על אתר. "זה לא מדרש - זה 'צאינה וראינה'..."

והנה נתון שאי אפשר להאמין לו. העילוי, שזכר כל אות שעברה מול עיניו, לא ידע את מספר הטלפון שבביתו. "כששאלנו אותו על כך", מספרים הבנים, "הוא היה מחייך ואומר: 'בדרך כלל אנשים יודעים מספר, כי הם מחייגים אותו הרבה פעמים. אבל אני לא מתקשר לעצמי'. וזו הייתה כנראה התחמקות, מתוך שלא רצה להעמיס על מוחו וזיכרונות שאינם של תורה".

"לפני כמה שנים", מעיד לפתע אדם שראה את הסיפור הזה בעיניו, "השתתפתי בשיעור שלו ב'מנחת חינוך'. הוא הזכיר בעל פה סברא מסוימת של ה'קצות החושן'. מישהו ממול הוציא מהארון ספר 'קצות', הרים את האצבע ואמר: 'כבוד הרב, לא כך כתוב ב'קצות'. והרב מתעקש: 'כך בדיוק כתוב'. אותו אדם, מרים את ידיו ומראה לרב שהוא מחזיק בידו את ספר ה'קצות', 'לא כתוב כך'. הגרש"ז התנער לפתע ושאל: 'איזה דפוס הספר שבידך?' אחרי שהשיב, אמר לו: 'יופי, אז בבקשה, תספור עוד ארבע שורות ותתחיל לקרוא'. מפחיד".

"הזיכרון של אבא", מאבחן בנו, "היה זיכרון שפעל מכוח הסברא. הוא פעם הסביר לנו, שקצת קשה לו לחשב מספרים. 'לוח הכפל' הוא לא עניין של סברא, לכן לפעמים קשה לזכור אותו בעל פה, אני צריך לחשבן את זה כל פעם מחדש".

חושן המשפט. עם יבלח"ט הגר"א וייס

הכל בדרך שהייתה נראית כל כך פשוטה וחסרת מאמץ".

זה הדבר הכי בולט בחייו. "שוחחת איתו", אומרים עוד ועוד אנשים, "ידעת שהוא יודע את כל התורה כולה, אבל זה היה נעים ועטוף בחיוך פשוט. איכשהו כששוחחת עימו בלימוד, חשבת שזה דבר פשוט לדעת את כל התורה כולה".

ה'פֿאַרנעם' של החתן

את ימי האברכות שלו העביר הגרש"ז בכולל של ישיבת קמניץ בירושלים. החידוש הגדול שלו היה ההיקף. "בשנים שבהן העולם לא הכיר תוכנות חיפוש, הוא ידע לצטט כל ספר נידח, כאילו למד בו רק לפני דקות אחדות. זה היה בלתי נתפס".

הידע המופלא הזה, שהסתייע כנראה בזיכרון צילומי נדיר, הפך אותו לשם דבר. גם חמיו, מרן הגרש"ז, נהג להסתייע בו רבות כשהיה צריך למצוא מקור תורני. "לא פעם", מתאר ר' אהרן, "הייתי בביתו של סבא (-הגרש"ז). לפתע ראיתי אותו ניגש לטלפון, מחייג, משוחח רגע קצר ומנתק. ואז אמר לי: 'יש לך דרישת שלום מאבא'. רק היה צריך לברר מקור תורני. לשניהם לא היה זמן מיותר לשיחות. וסבא תפס את ראשו בהתפעלות ואמר אז שתי מילים:

הקנאי מ'בתי ברוידא' רבי יוסף דינקלס, על סדר זרעים. חיפשו מישהו שיוכל לערוך את זה ולא מצאו. עד שהגיע הבחור הצעיר ופתר את כל השאלות".

הגרש"ז החל לברר בישיבת חברון. היה מי שניסה לרמוז שהבחור אכן מוכשר במיוחד, אך הוא מתעסק בלימוד הלכה. "פעם אחת", חושף הבן, רבי אהרן גולדברג, שהיה גם בן ביתו הקרוב של סבו מרן הגרש"ז, "ישבתי עם סבא (-הגרש"ז) ועלתה השיחה על ראשי ישיבה שחונן מצדקותם הייתה בהם גם פיקחות אישית. "לפתע עצר סבא ואמר: 'ראש ישיבה אחד הכרתי שהיה 'חכם הרזים'. רבי אהרן כהן, ראש ישיבת חברון. האמת", ממשיך ר' אהרן, "שזה היה מופלא. רבי אהרן היה מפורסם בעיקר בגלל צדקותו. אבל סבא התעקש, הוא היה 'חכם הרזים'. רק לאחר מכן סיפר מעשה שהיה: 'כשביררתי על השידוך עם אביך (-הגרש"ז) פניתי אל רבי אהרן כהן, והוא סיפר לי שהוא היה בנופש עשרה ימים עם אביך. הוא טען שלא מדובר בבחור 'שהיה בעתיד גדול' אלא ש'הוא כבר גדול' (-ער איז שוין אַ גדול). כזה מבט שקולט בחור תוך עשרה ימים, זה חכם הרזים".

השידוך יצא לפועל. כעבור שנה, בה' באלול תשי"ז, נערכה שמחת הנישואין. מכאן ואילך, ידו של הגרש"ז גולדברג לא תמוש מתחת ידו של חמיו. יחד היו משדדים מערכות בהלכה, מלבנים ענייני דיניות סבוכים ונושאים ונותנים בשאלות שנוצרו מהמפגש בין הטכנולוגיה המתפתחת לדרישות ההלכה. לאחר פטירת רעייתו של מרן הגרש"ז - עבר הגרש"ז להתגורר עימו בביתו למשך תקופות ארוכות.

עשרות תלמידי חכמים שיושבים בבית האבלים, חוזרים השבוע על אותו משפט. "רבי זלמן נחמיה היה בבואה של רבי שלמה זלמן". יש כל כך הרבה קווים משותפים. הלמדנות, הבהירות, הפיקחות ומעל הכל ה'נורמליות'. בבית משפחת אויערבאך-גולדברג, זה התואר הכי חשוב, 'נורמליות'. להיות אדם, ורק אחרי זה ירא שמים וגאון. רבי שלמה זלמן עצמו היה אומר: "יש לי חתן שהוא נִרְמָאֵלֶער-עילוי". עילוי נורמלי. "אבא", מספרים כל בניו, "היה שילוב חריג של שניהם. שלא כמו הסיפורים השגוריים על אדם מנותק שמרוב שקידה שאינו מעורב בין הבריות. אבא שלנו היה אבא טוב. היה עוזר בבית, מלביש אותנו, משחק איתנו, מסייע לאימנו.

"היינו רואים אותו מערבב ביד אחת דייסה לתינוק וביד השנייה מחזיק ספר ולומד. זה לא היה סותר. הוא פשוט היה זריז. כשהיה נכנס הביתה ורואה אותו אחרי שהילדים שיחקו בו כל היום, דבר ראשון הקדיש כמה דקות לראות במה צריך לעזור, ורק לאחר מכן מתיישב לשקוד על תלמודו.

תורה מונחת בקרן זוית. עם בני משפחתו בכותל המערבי

החשובים שרב חייב לדעת. הוא היה מומחה להדריך רבנים, במה להתמקד, על מה אפשר לדלג או ללמוד בעלעול, ואיפה להעמיק ולהשקיע. לימים, כשהוא הגיע לרבנות, הוא גם היה מדריך את כותבי הבחינות, איפה ומה חשוב לשאול.

הוא עצמו היה יכול לבחון בכל נושא ונושא. "בשנים ההן", מספר בנו, "הייתה תופעה שהרבה נערים עלו מארצות הברית, למדו כאן בארץ כמה שנים ואז חזרו הביתה. אבא הבין, שההורים שלהם היושבים באמריקה – מודדים אותם לפי הישגים, לפי הדיפלומה והתעודה ששיגו. היה חשוב לו לחלק להם תעודות הוראה – שיהיו כדוגמת כל התעודות המקצועיות שמקבלים בשאר המקצועות. לכן הוא פיתח עשרות סוגי מבחנים. יש היום מאות בתים של אברכים שנסארו כאן בארץ והמשיכו ללמוד, רק בזכות התעודות הללו".

והנה סיפור בלתי נתפס. "באחד הימים ראינו את אבא כותב למישהו 'סמיכה' על כמה סימנים בספר 'קיצור שולחן ערוך'. כששאלנו אותו לפשר העניין, הוא הסביר. היהודי הזה נבחר לרב בעיירה נידחת בחבר העמים. השאלה ההלכתית היחידה שתבוא אליו, תהיה: 'באיזו שעה יש להדליק את נר הארציות?' היה חשוב לי שבדרך הוא ילמד כמה וכמה סימנים מעיקרי היהדות. שאותם לפחות הוא ידע לפני שעוזב".

כאמור, כדי להתחיל להקיף משהו מאפס קצה מפעל חייו של הגר"נ גולדברג, יש צורך בסדרת ספרים עבי כרס. ביריעה הזו אי אפשר לתמצת אפילו שעה אחת של סיפורים אישיים בבית האבלים. השילוב הזה של מידות עצומות – "אבא מעולם לא ביקש ממישהו מילדיו לעשות עבורו

בראשות מרן הגאון רבי ניסים קרליץ זצ"ל. כולם היו בידידות ובקשר נפלא עימו.

רק בשנת תשמ"ט, כשהתחלף השלטון והתחושה הייתה שעולם הדיינות נמצא בשפל, יצאו שני הרבנים הראשיים, הגר"מ אליהו והגר"א שפירא זצ"ל, ביוזמה לחיזוק בתי הדין הרבניים. "אלו היו הימים שאחרי פרישת מרן הגר"ע יוסף זצ"ל", מסביר אחד הדיינים, "התחושה הייתה שחייבים לייבא ענק רוח תורני שיעשה מהפכה".

הגאון רבי זלמן נחמיה נבחר פה אחד, לצד רעו וידידו הגאון רבי שלמה פיישר יבלחט"א. בשלב ראשון, הכריע הגר"א שפירא שהוא חייב לעבור דרך בית הדין הרבני בירושלים. כדי להתלמד בסדר הדין. אולם תוך כמה שנים עבר הגר"נ לבית הדין הגדול, שם כיהן עד לפרישתו לגמלאות.

במסגרת תפקידו כחבר בית הדין הגדול, הגיעו אליו השאלות הכי סבוכות בדור. כל הדיונים המסובכים נחתכו על שולחנו. אלו היו שנות העלייה ממדינות חבר העמים. הגר"נ התפרסם בפתרונות יצירתיים שמצא להיתר עגונות שבעליהן נותרו 'שם'. פעל יחד עם רבי יצחק זילבר שהיה מביא שטרי שליחות לעגונות הללו. השניים פעלו יחד בשעות שחרגו משעות הדין. לא פעם ישבו בדיונים גם בחול המועד. "באותה תקופה הייתה שביתת עובדי מדינה. משמרות של מוחים ניצבו בפתח בית הדין למנוע כניסה. אבא ורבי יצחק זילבר היו חומקים דרך הדלת האחורית ויושבים לסדר גיטין".

בתחום של 'סמיכה' לרבנות, היה הגר"נ אחד הבולטים. במשך השנים בחן והכשיר מאות רבנים ודיינים ברחבי העולם. "הוא היה איש מסודר ומאורגן", מסביר אחד ממארגני הבחינות. "הייתה לו מתודה מסודרת מה הם הנושאים ההלכתיים

בשנת תשכ"ד, לאחר שנים של הרבצת תורה בישיבת קמניץ ובמוסדות נוספים, ניגש רבי זלמן נחמיה למבחני הסמיכה. בשום דרך קיצור לא הסתייע בדרכו אל הרבנות והדיינות. בכל מבחן שעבר, עשה את השלבים הכי קשים.

עשרות שנים קודם לכן, כשלמד בישיבת חברון – היה שוקד בלילות על תלמודו בבית המדרש 'כרם', שבו ישב גאון חכמי ירושלים רבי אליהו ראם זצ"ל. לימים, כשבא הגר"נ להיסמך אצלו להוראה, ארך המבחן יותר מיומיים שלמים. כשפגש חותנו הגר"ש ז, את רבי אליהו ראם, שאל אותו בפליאה: "הרי לכל צורב אתה נותן סמיכה אחרי בחינה קצרה, במה נגרע חתני?" השיב רבי אליהו: "סמיכה ודאי מגיעה לו, אבל אני רוצה להשתעשע איתו בלימוד".

רבי זלמן נחמיה עצמו, כשבא להיסמך רשמית, נעמד מול הרכב הדיינים הבא: מרן הגר"ש אלישיב, הגאון רבי אליעזר גולדשמידט והגאון רבי בצלאל זולטי זצ"ל. שלושת האריות הללו הציגו בפניו שאלה מסובכות. ביקשו ממנו לדמות מילתא למילתא, שינסה להסביר "איך אתה היית פוסק". בתוצאה של המבחן, רשמו שלושת הגאונים את הציין: "א"א" והרב אלישיב הוסיף: "לא בא כבושם הזה".

באותה שנה הציג לו הרב הראשי דאז, הרב איסר יהודה אונטרמן, הצעה מיוחדת: לעמוד בראשות כולל הדיינות שהקים. כך יעלה בידו לפסוק ולהכריע בדינים מסובכים, זאת מבלי לסבול את הטרדה של שמיעת בעל הדינים. הגר"נ נעתר.

בעשרות השנים הבאות, הוא היה בפועל – ולא בתואר – אחד מבכירי הדיינים בארץ, כאשר תלמידיו הדיינים היו מתייעצים איתו ופועלים כהוראותיו. וכפי שכבר אמרנו, בהכללה גורפת ניתן לומר שרוב מובהק של הדיינים בעשרות השנים האחרונות, נמנה על תלמידיו.

הכולל הזה, שמיטב הדיינים יצאו משורותיו, המשיך לפעול עד לשנת תשמ"ח. עם פטירת הרב אונטרמן, המשיך חתנו לשאת בעול החזקת הכולל, וכשגם הוא נפטר – התמזג הכולל עם מוסדות אריאל ומכון 'הרי פישל' ללימודי דיינות, שם המשיך הגר"נ למסור שיעורים ב'חושן משפט' פעמיים בשבוע, עד לשנים האחרונות.

סמיכה לקיצור

הרבה שנים יחלפו עד שייגיע הגר"נ אל כס הדיינות בעצמו. במשך כל אותן שנים, הוא היה משמש כבורר כמעט בכל עניין ציבורי. כך ישב בדין עם דייני העדה החרדית, הגאונים רבי יעקב בלוי ורבי משה הלברשטאם זצ"ל, לצד דייני בני ברק

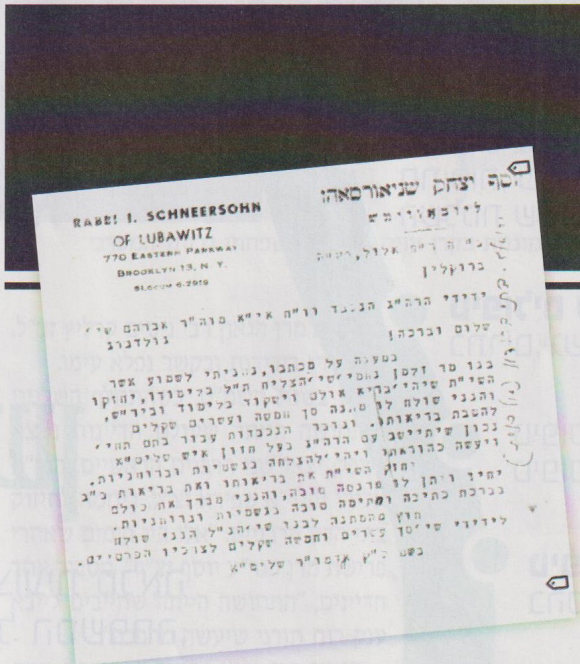
עם גיסו ורעו הגאון הגדול רבי יהודה טרג זצ"ל ראש ישיבת 'וילרייק'

בביתו יום ולילה, בלי מרחבים קוליים ומרחבים תנועתיים? מסתבר שלגרז"נ יש מרחבים משלו. במשך שנים ידועים 'מבחי הגרז"נ'.

"בשנים-עברו לא היה נדיר לראות את הרב עומד בקרן-רחוב עם אברך צעיר שמבקש להבחן. הרב מאלתר נייר, מוציא עט וכותב כמה שאלות בכל נושא מתבקש. השאלות היו מרתקות. שילוב מעניין של שאלות סיכום, לצד חידות גאוניות. בשנים האחרונות היה מישוה שתיק את עשרות המבחנים בארבעה קלסרים עבים, לפי סדר חלקי השו"ע. ועתה עת-כנוס הגרז"נ חוזר אל אותם מבחנים. הפעם מהצד של הנבחן. "הגרז"נ יושב עם חתנו רבי שלמה קושלבסקי. עוברים שאלה אחר שאלה. משיבים על השאלות פותרים את החידות. מסדר הלימוד המעניין חושב חתנו להוציא לאור סדרת ספרים שתיהפך בוודאי לרב-מכר: 'שו"ת הגרז"נ'. על מספר שאלות מגלה הרב את אוזנו: 'כאן יש כמה צדדים. רציתי לשמוע מה אומרים הלומדים עליהם'. ככה בענווה. "גם בשעות אחר הצהריים נדמה כי הרב מתחדש במרץ נעורים. הוא קובע חברותא עם בנו רבי אליהו. כאשר הם לא מפסידים ולו יום אחד של לימוד. הקביעות כוללת גם שבתות, בהם גם חתנו מגיע במסירות ברגל מרמת-שלמה, כדי לא להפסיד את קביעות הלימוד.

"ביום ראשון האחרון שהרב היה איתנו - ראו אותו נגיש לארון, חובש את המגבעת. 'לא שייך שיהודי ייעדר כל כך הרבה זמן מבית הכנסת', אמר בכאב. בנו התארגן לצידו בזריזות, יחד עם הבת והרבנית הם יצאו למתחם קבר-רחל. לאחר זמן רב שלא ביקר במקום, התפלל מעריב ברגש-רב. "בהמשך השבוע הרב הלך ונחלש. ביום חמישי הוא עוד קיים את סדריו כתיקונם. בשעות הבוקר עם חתנו, ואחר הצהריים עם בנו. דבר אחד כאב לו, שהם סגרו את הגמרא מסכת כתובות קצת מוקדם מדי, ונאלצו להמתין למנחה כמה דקות. "את 'היכון לקראת אלוקיך' לתפילת מעריב באותו ערב הספיק לקיים, אך כאשר פנה להתפלל כבר לא עמדו לו כוחותיו להתפלל את התפילה. בהמשך הלילה, בדרך 'להדסה', הרב שוכב, אינו מגיב וגופו נתון תחת טראומה. רק שפתיו נעות וקולו לא יישמע. לאט-לאט נשמע קול ברכת קריאת שמע מהדהדת באמבולנס. הוא ממשיך ב'שמע ישראל', ולאחר מכן מנסה להיאחז באלונקה, מבקש לקום לתפילת שמונה עשרה. אך אראלים כבר אוחזים בארון הקודש".

לאחר שבוע: "ניצחו אראלים ונטלו עימם אוצר כל כלי חמדה. ובשוק סבבו הסופדים: משמת הגרז"נ בטלה גאונות. בטלה נקיות. בטלה טהרה. בטלה ענווה במקום גדולה". ■

"נהניתי לשמוע שבנו זלמן נחמיה הצליח בלימודו". מכתב נדיר מהאדמו"ר הרי"ף מלובאוויטש לאב הגר"א גולדברג

ה'אנציקלופדיה התלמודית' ומבקש ממנו להשתתף בעריכה. אבא טען שאין לו זמן. הבטיח לו שאחרי שיצא לפנסיה, ישתתף במפעל. רבי יהושע ספר את הימים, ובאותו יום שבו יצא אבא לגמלאות, נכנס לעבוד באנציקלופדיה.

"אבא לא הסכים לשמש בתואר שרבים נכספים אליו - 'עורך ראשי'. טען שלא נעים להעיר ולהוסיף על מה שאחרים כתבו. היו מוסרים לו את הערכים הכי מסובכים, והוא גמר אותם במהירות עצומה".

אראלים באלונקה

על מה שקרה בתקופה האחרונה, אין לי אלא לצטט את כתיבת קולמוסו של נכדו, הרב יעקב שטראוס.

"הקורונה תפסה את כולנו לא מוכנים. נאלצנו להתמודד עם מצבים ומרחבים חדשים. ומה עושה יהודי שגילו נושק לתשעים שנזרזה עליו גזירה להיות ספון

ולו טובה קטנה"; פשטות וברירה קיצונית מכבוד; יחד עם גאונות של פעם בכמה דורות - הוא מתכון בלתי נתפס.

אך אי אפשר מבלי לפרט עוד כמה מילים על מפעל הרבצת התורה בעל פה ובכתב. בלי שום גבאי או עסקן, הוא עמד בראשם של עשרות יוזמות ומפעלים תורניים. ומעל הכל מסר שיעורים בעשרות(!) כוללים ובתי מדרש. לא היה שום הבדל בין הרמות וההגדרות המגזריות.

לצד מאות שיעורים בציבור החרדי, רבים מלמדני הציבור הציוני דתי ראו בו רב שלהם. "הגרז"ן" כינו אותו. הוא הוזמן למאות מכונים ומסגרות הסדר. ומעולם לא סירב. הגיע לכל מקום. התיישב שאל "על מה רוצים לדבר?" ופשוט התחיל לשצוף כמעין מים חיים שאין להם סוף. תלמידים הגדירו את שיעוריו כמסע גאוני בלתי נתפס. "כמו גאון שפותר משוואות סופר מסובכות על הלוח בקצב שהעין לא מצליחה לעקוב. חלק מהחברים היו מתמללים במהירות את החידושים שהוא ירה, ויושבים לאחר מכן לקרוא את הטקסט בקצב שפוי, כדי להצליח לאסוף את הפנינים".

"הייתה פעם אחת שראינו אותו נסער", מספרים בניו. "באחד המכונים שבהם הוא מסר שיעורים, ביקשו ממנו לבחור את חמשת הלומדים שיהיו פטורים משירות צבאי ויוכלו להמשיך ללמוד. אבא חש שזה דיני נפשות. קם והלך אל רעו, הגאון רבי ברוך שמעון שניאורסון מטשעביץ זצ"ל והתייעץ עימו על כל תלמיד ותלמיד, עד שבחר".

לצד המפעל התורני המפואר שבעל פה - שכאמור התנהל בתחבורה ציבורית רגילה - היה את מפעל החיבורים התורניים. הגרז"נ היה כותב מחונן. הידע שלו היה הופך למשנה סדורה כשהוא היה מועלה על הגיליון. הוא השתתף בעשרות קבצים תורניים וכתב לעצמו ערמות של דפים. רק חלק קטן מהם הפך לסדרות הספרים המפורסמות שלו בכל חלקי התורה.

"במשך כל השנים, היה מגיע אליו ידידו הגאון רבי יהושע הוטנר - ממחוללי מפעל